

Het dagelijks leven in Oostende tijdens de bezetting (1940-1944) - (25)

door Roger JANSOONE

25. BEVRIJDING en het uur van de afrekening

“Bevrijd *en vrij zijn* is niet alleen het afwerpen van de ketenen. Het is tevens leven op een manier die ook de vrijheid *van anderen* respecteert en verruimt. Want *dan pas* begint de *ware* toetsing van onze toewijding aan de vrijheid.”

(uit “Long walk to freedom” van Nelson Mandela, 1994)

“Seeing so much war has made me more realistic and pragmatic about what goes *into* a war *and what comes out* on the *back end* of a war. And *who* the victims are, generally not the combatants.” (1)

(oorlogsjournaliste Lynsey Addario in “Time”, 2015)

Het begin van het einde

Het was een snikhete dag in augustus 1944. Over Oostende hing een drukkende, geladen en gespannen stilte. Op de totaal verlaten Alfons Pieterslaan hoorde je slechts de doffe monotone cadans van zware paardenhoeven op de kasseien evenals het ritmisch dreunen van onder een zware last zuchtende boerenkarren. Het deed mij veel later denken aan het erg aangrijpend stafrijmgedicht van Guido Gezelle “Traagzaam trekt de witte wagen door de stille straten”, met daarin hetzelfde trage en obsederend ritme van paard en kar op een kasseiweg.

Omheen die karavaan was er, behalve de begeleiders, geen mens te bespeuren, althans toch geen volwassenen, want iedereen beseft hoe bedreigend, gevaarlijk en onberekenbaar een verslagen en terugtrekkend leger kan zijn. Maar wij, kinderen, stonden zwijgend en verbaasd opgesteld langsheen “de boulevard”, steeds “nievers te kort” wanneer er wat te beleven viel. Historici doen zelden een poging om oorlog en bezetting te bekijken vanuit het perspectief *van een kind*. Maar kinderen hebben allicht *meer* gezien dan de meeste volwassenen, uiteraard als *toeschouwer*, doch steeds aandachtig, opmerkzaam en nieuwsgierig. *Niets* ontsnapte aan ons speurend oog! Wat wij nu aanschouwden, was een sliert boerenkarren die langzaam en amechtig voort zwoegden in de richting van het station, waar een lang treinkonvooi van het “Deutsches Rote Kreuz” hen ongeduldig stond op te wachten, voor een enkele reis richting “Heimat”. In die karren lagen op bebloed stro vele gewonden, afgevoerd van het strijdtoneel in Noord-Frankrijk. Bij gebrek aan benzine (voorbehouden voor de pantsertroepen) moest die evacuatie noodgedwongen gebeuren op de aloude niet-gemotoriseerde manier, en dan nog met in beslag genomen of gestolen boerenkarren en trekpaarden. *A horse, my kingdom for a horse* ! De Duitse legerleiding nam overigens nog weinig gebruik van het spoorwegnet, dat een weerloze prooi was geworden van Britse en Amerikaanse jachtvliegtuigen en ook van saboteurs van het gewapend verzet. Onder de bescherming van de Rode Kruis vlag en de Conventie van Genève mocht een dergelijke karavaan normaliter wel erop rekenen, niet te worden aangevallen door de alom gevreesde “strafing aircraft”. Voor geallieerde piloten waren dit trouwens nog slechts “injured troops returning home”. *Jerry, go home* !

Ja, “waar was der ouderen fierheid nu gevaren?”. De nog kort voorheen zegevierende en alles overrompelende Duitse oorlogsmachine was thans teruggevallen tot op het laagst denkbare niveau, een zielige en akelige vertoning van verslagenheid en onmacht. Voor de Duitsers was dit duidelijk het begin van het einde, ... maar *ook voor ons*, zij het dan wel in *positieve* zin, het begin van het einde van jarenlange bezetting, ontbering en terreur.

“Ach, das war die absurde Seite am Gröfa – der Grösste Feldherr aller Zeiten! Er verdammte die Generale zur Einfallslosigkeit!”. Het parool werd in toenemende mate “Stehen bleiben!”. Dat begon in de Kanaalhavens en zou fataal verder aanslepen tot in Berlijn.“ Statt gemeinsam die notwendigen Massnahmen beziehungsweise Strategien zu konzipieren und umzusetzen, gab es leider nicht anders mehr, als sich orientierungslos dem Untergang zu widersetzen. Eine Lagerhaltung und eine tragische Fehlbeurteilung! Das Problem war selbtsverständlich, dass nach einem Verhandlungsfrieden *eine Ablösung Hitlers* nicht ausgeschlossen war. Aber das kam bei ihm nicht zur Sprache! Also durchhalten und stehen bleiben! Trotzdem haben die Streitkräfte diese sinnlose Aufgaben mit viel Engagement geleistet. Umso erstaunlicher war es, dass sie bei der Anzahl der Pflichtstunden ganz oben, in der Mitbestimmung aber ganz unten standen” (2). Deze bedenkingen van een Duitse ex-stafofficier raakten uiteraard de *kern* van de zaak. Door zich in 1933 volledig over te leveren aan een waanzinnige dictator, waren de Duitse generaals uiteindelijk de gevangenen *van zichzelf* geworden! En over de “publieke opinie” in eigen rangen en in de Heimat dacht die officier: “Und obendrauf immer wieder die Lügen und die Verdrehungen der Nazis, die Illusion des Endsiegs. Ja, das ist es, was Resignation erzeugt. Die Energie, die es für Erkennen und für Wut brauchte, war effizient umgeleitet. Die Verhältnisse verfestigten sich. Der Weg zum Untergang!”. Hij had hierbij nog een interessante bedenking die *ook nu nog actueel* is: “Die Abschottung die so entstand, die Selbstbestätigung, die Selbstspiegelung führten dazu, dass viele Deutschen ihre Ansichten mehr absolut setzten um alle Zweifel aus zu blenden. Und jetzt gibt es auch noch viele die oft nach den einfachen Wahrheiten suchen, die von anderen geliefert werden” (3).

Een verlamme tijdsgeest had zich van de Duitsers meester gemaakt, niet zozeer aan het front maar vooral op het thuisfront, *drüben in der Heimat*. Over de roemloze samenzwering van 20 juli 1944 zei een Duitse collega: “Die einzelne Verschwörer nahmen wenigstens das Heft des Handelns in die Hand, während sich die Angstbürger hinter Wunschvorstellungen verschanzten. Führer befiehlt, wir folgen! Welche Folgen es hat, wenn Widerstand und auch Mut fehlt, das hat unser Land und Volk leider erfahren müssen” (4).

Een “elastische” terugtocht

Die terugtocht verliep “elastisch”, naar het beproefd “recept” aan het uiteenvallend Oostfront. Voor de Duitse legerleiding was dit, na de geallieerde doorbraak in Normandië, tactisch een bittere *noodzaak* geworden, want enkel op die manier kon nog een groot aantal uiteengeslagen eenheden ontsnappen naar het noorden (om zich in Holland te hergroeperen achter de grote rivieren) ...en hierbij zelfs nog veel gewonden met zich meenemen (onbedoeld tot soelaas van geallieerde legerdokters die zelf al overrompeld werden met een toevloed van gewonden).

Die tactiek was gebaseerd op een ordentelijk en in “etappes” terugtrekkende *achterhoede* van geroutineerde frontsoldaten, kleine eenheden, tot de tanden gewapend en erg goed op elkaar ingespeeld, zeer gemotiveerd, niet meer om het behoud van veroverd gebied maar nu om de verdediging van “das Vaterland”. Deze “Himmelfahrtkommandos” moesten, *hoe dan ook*, de geallieerde opmars bemoeilijken. Dit ging zo *ausgezeichnet* dat hun tegenstanders - allengs razend geworden door allerlei valstrikken, “boobytraps”, hinderlagen en sluipschutters - opvallend steeds minder krijgsgevangenen begonnen te maken, een trend die reeds begonnen was in Normandië tegenover fanatieke SS-ers die hen soms zware verliezen toebachten, niet in een open strijd maar vanuit hinderlagen in de “bocage”. Voor Amerikanen, Canadezen en Britten (...en voor de Polen al lang voordien) werden die Duitsers alzo een stelletje schoften, verraderlijke en kille moordenaars, nooit vechtend met open vizier doch plots opduikend en toeslaand met alle mogelijke middelen. Net zoals reeds lang aan het Oostfront, begon zo ook hier de oorlog al snel te onttaarden in een woeste, wreedaardige en meedogenloze *guerrilla* waarin de “normale” spelregels en conventies uiteindelijk nog bitter weinig van tel waren.

Dit fenomeen is militaire historici niet onbekend, doch omdat ze er mee niet vertrouwd zijn, wordt het weinig aangeraakt. Ook al wordt van historici een multidisciplinaire en veelzijdige kennis en inzicht vereist, toch wensen zij niet voor te wenden, ook nog een *psycho-analist* te zijn ! Voor de “Pacific war” werd een verklaring gezocht in “racisme” (tegenover *the Japs*, “die kleine gele scheefsnoeten”), maar dit gold niet in Europa in een strijd *tussen blanken*, ja soms zelfs tussen Duitsers en Amerikanen *van Duitse herkomst* (*Afro-Americans*, ingedeeld in *aparte* bataljons, werden zelden ingezet aan het front, en tegenover hen heerste er in het Amerikaans leger overduidelijk een “intern racisme”). Het ging hier blijkbaar om het gezegde “Als je de mensen als beesten behandelt, zullen ze zich ook als beesten gedragen!”. Naast de “normale” risico’s en gevaren, (over)leefden de geallieerden in *abnormale* toestanden, door eenzijdige voeding, slaapgebrek (bij militaire operaties een groot probleem!), gebrek aan lichaamshygiëne, in de enge ruimte van een pantserwagen, ook hitte en dorst, allerlei kwalen, bestendige confrontatie met de dood en met afschuwelijke verwondingen van kameraden, daarbij stress en gejaagdheid van een dynamisch en snel wisselend oorlogsgebeuren, continu angst en spanning, een proces van lichamelijke en geestelijke *verwildering* en aftakeling (veel later ook vastgesteld in Vietnam en Irak). Dit kan en mag uiteraard niet over dezelfde kam gehaald worden als de Duitse oorlogsmisdaden tegen weerloze burgers en krijgsgevangenen in de beginjaren van de oorlog (toen er duidelijk gedood werd “zo maar”, willekeurig of uit verachting en superioriteitsgevoel), net zo min als de terreurbombardementen van de *Luftwaffe* enerzijds en anderzijds de strategische bombardementen van de geallieerden.

Oorlog is waanzin, maar *in die korte periode* tussen 6 juni en de bevrijding van Oostende op 8 september, had die waanzin *ook in het Westen* reeds een absoluut dieptepunt bereikt. Het onvoorstelbaar inferno van het slagveld in de “Falaise pocket” in augustus 1944, toen een compleet Duits leger genadeloos in de tang werd genomen en in de pan gehakt, blijft een historische mijlpaal. De al bijna even waanzinnige verwelkoming in de bevrijde gebieden was voor deze naar “le repos du guerrier” snakkende krijgers dan ook een irreële *slingerbeweging* van het ene uiterste in het andere, ook al een fenomeen waarop zij volstrekt *niet voorbereid* waren. Zowel tegenover dit ene als dit andere uiterste had het volkomen verrast geallieerd opperbevel de grootste moeite om toch nog ergens “de kerk in het midden van het dorp te houden”. Vooral de rigide en rechtlijnige maarschalk Montgomery had het hier moeilijk mee. Hij verloor een en ander nooit uit het oog, ook al was hij niet alomtegenwoordig en had hij wel heel andere hoofdbrekens en kopzorgen. Tegenover zijn manschappen ging het bij hem allereerst om orde, tucht en zelfbeheersing, voorzeker een basisvereiste in een modern leger. En om wakker en energiek te blijven, werd nogal wat *amfetamine* geslikt, alleen al in het Britse leger 72 miljoen pillen in de periode 1942/45, en in de US Army liefst 250 miljoen !!

De censuur hield dit “onder de radar”, maar ontegensprekelijk hebben de geallieerden nog tot de laatste dagen van nazi-Duitsland zware verliezen moeten lijden (de Russen zelfs een zeer hoge dodentol!). Dit had onvermijdelijk tot gevolg (mede door ontdekking van KZ-kampen) een erg onverschillige houding zowel tegenover krijgsgevangenen als ten aanzien van het lot van het Duitse volk. Als een kat in het nauw gedreven, ging het monster al klauwend en gif spuwend *tergend langzaam* ten onder, een tragedie zonder voorgaande in de geschiedenis! En in Japan zou hetzelfde gebeurd zijn ... indien president Truman niet zijn “fiat” had gegeven voor de atoombom op Hiroshima (oorspronkelijk *voor Berlijn* bedoeld, indien - wat niet denkbeeldig was - de landing in Normandië zou uitgelopen zijn op een fiasco ...).

Die zware verliezen aan geallieerde zijde draaiden vooral rond de raadselachtige figuur van Albert Speer, Hitlers architect en als *Rüstungsminister* de geniale architect van een technisch hoogstaande maar zinloze herbewapening, ultiem en in spoedtempo nog mogelijk gemaakt door massale slavenarbeid in ondergrondse KZ-wapenfabrieken. In Nürnberg - ofschoon feitelijk een massamoordenaar - ontsnapte hij aan de galg door handig zijn persoonlijke betrokkenheid weg te moffelen, zelfs niet eens gecatalogeerd als *Schreibtischmörder! Il faut savoir le faire !* Maar de geallieerden op het slagveld konden erover meepraten, althans voor zover zij het overleefden ... Ex-

commando van de *Royal Marines* Kenneth McAlpine moest in zijn oorlogsmemoires “We died with our boots clean” (2009) toegeven dat “de *Tiger* tanks krachtiger waren en de Duitse handwapens veel beter dan de onze, en onze machinegeweren waren belachelijk inferieur!”. Wat jarenlang zorgvuldig werd verzwegen : zeer tegen de zin van de Britse legerleiding werden buitgemaakte wapens (Panzerfaust, Schmeisser, Spandau-MG, handgranaten) dolgraag “hergebruikt” op het slagveld, eenvoudig omdat ze zoveel beter waren! Af en toe viel hun zelfs een (wegens benzinegebrek) achtergelaten *Tiger* tank in handen, maar om evidente redenen mocht dit wonderwapen niet “hergebruikt” worden. Maar hoe kon het ook anders ? In een democratie is het leger bijna onvermijdelijk “toujours en retard d’une guerre”. Terwijl in de jaren dertig de democratische landen zich wentelden in de zelfbegoocheling van “peace for our times!”, was “drüben” de tegenstander zich druk aan het herbewapenen met de modernste wapens onder de slogan “Lieber Kanonen als Butter!”. *Si pace frui volumus bellum gerendum est!* De strijd in Normandië werd grotendeels gewonnen *vanuit de lucht*, door het verpletterend geallieerd overwicht in het luchtruim. Enkel daardoor werd het invasieleger niet terug in zee gedreven door de gevreesde Duitse pantserdivisies, ijlings aangevuld door elite-eenheden van de Wehrmacht en fanatieke Waffen-SS troepen, die werden onttrokken aan het wankelend Oostfront dat toch niet meer te redden viel.

Normandië 1944: water halen onder militaire escorte

“Nous revoici, La Fayette !” ?

Volledigheidshalve moet hieraan toegevoegd worden dat de geallieerde doorstoot naar het noordoosten wellicht vooral werd gehinderd door een gebrekkige *bevoorrading in benzine*. Een gemotoriseerd leger verslindt dagelijks enorm veel brandstof (reden ook waarom het Duits Ardennenoffensief in december 1944 op een mislukking is uitgelopen). Doch er waren niet alleen de steeds langer wordende aanvoerlijnen *vanuit Normandië* (de Kanaalhavens waren nog steeds in Duitse handen of onbruikbaar), maar er was ook nog het snel aangroeiend probleem van de “zwarte markt”, een winstgevend “handeltje” in gestolen of “verduisterde” benzine, waarin niet alleen Fransen maar ook nogal wat G.I.’s betrokken waren. Alleen reeds als “verkeerspolitie” was de Militaire Politie totaal overbelast, zodat de strijd tegen een dergelijke vorm van georganiseerde misdaad niet of nauwelijks aan bod kon komen. En op de Franse politie moest niet veel gerekend worden. *Car tout va très bien, madame la Marquise!*

Militaire historici draaien omzichtig omheen nog een andere factor : het “delicaat” probleem van *het moreel* van de geallieerde troepen, een beeld dat niet zo goed past in het cliché van de *war heroes*, heldhaftig oprukkende stoottroepen! De waarheid is wel wat meer genuanceerd, vooreerst wegens in 1944 opdoemende “oorlogsmoeheid” in het *sedert 1939* op vele fronten opererend Britse leger, intussen al sterk uitgedund door een lange reeks *casualties*. Tegenover een virtueel reeds verslagen vijand hadden weinig *Tommy's* nog veel zin om in die laatste oorlogsmaanden hun eigen leven verder op het spel te zetten door het nemen van risico's of door deel te nemen aan gevaarlijke opdrachten. De legerleiding had zelf ook nog weinig zin om veel *eigen* troepen in de strijd te werpen, niet alleen wegens het toenemend gebrek aan mankracht maar ook reeds *anticiperend* op de noodzaak van voldoende *bezettingstroepen* in Duitsland en tevens op een aanwezigheidspolitiek in *andere* delen van een onrustige wereld. Een Britse officier gaf dit eerlijk toe : “Clearly, right now it was in Britain's interest to get our allies to do as much of the fighting as possible. We had got our share of the war effort and we were *running out of soldiers!* Yet this was not a recipe for ineffectiveness since we had to prepare a *post-war* final solution for Germany and Japan” (5). Doch de Canadezen en de Polen bleven nog even strijdlustig, terwijl de Franse divisie Leclerc en de Belgische brigade Piron popelden van ongeduld om die moffen er nu eens flink van langs te geven !

Het Amerikaans leger had een ander probleem, ook *demotivering*, maar van een *heel andere aard*, omdat nogal wat G.I.'s zich afvroegen wat zij hier *in fucking Europe* eigenlijk kwamen uitrichten of verloren hadden?? Met als gevolg vrij veel deserteurs “disparus dans la nature”, vaak in prettig gezelschap van “une jolie demoiselle” en “à la recherche d'un juteux magot”, voedingsbodem voor een naoorlogs Frans banditisme in Chicago stijl (... en het ontstaan van “le film noir” met topacteurs in een gangsterrol “à bout de souffle”). Toen ik in 1984 (40 jaar na de landing in Normandië) gedetacheerd was bij de OESO in Parijs, had ik een gesprek met een Franse en een Amerikaanse collega, waarbij de Fransman zei : “Franchement, qu'avait à faire l'Amérique dans la galère de l'Europe?”, waarop de Amerikaan stelde: “Si l'on respecte les alliances *historiques*, n'était-il pas justifié d'*aider* nos *anciens* protecteurs français sur le côté le plus exposé du *monde civilisé?*”. Dit in de lijn van wat generaal Pershing (“The yanks are coming!”) in 1917 uitriep in Le Havre : *Nous revoici, La Fayette!*, zinspelend op de hulp, in 1777, van de Markies de la Fayette aan de Amerikaanse vrijheidstrijd. Maar wat dacht de *gemiddelde* Amerikaan *nu* ?? Het was geen toeval dat *vooral Canadezen en Polen* in de frontlijn stonden, niet gehinderd door enige vorm van demotivering. De bevrijde bevolking had dat al vlug in de gaten. Zo zei men in Oostende “Den Iengelsman komt oltied *achter* , met den handbustel en 't vuulblek!”. Het was ook geen toeval dat bij het Ardennenoffensief in december 1944 hele US- legeronderdelen (reeds “dreaming of a white Christmas”) onder de voet werden gelopen door ervaren en gedreven frontsoldaten. De redder in de nood was een US super eliteregiment van para's, gevolgd door - zodra het weer dit toeliet - laagvliegende jachtbommenwerpers én de toesnellende pantsertroepen van “old guts” generaal Patton!

Het is door een *combinatie* van al deze factoren dat, na de verpletterende Duitse nederlaag in Normandië, Eisenhower onvoldoende gebruik heeft kunnen maken van dit uniek strategisch “momentum” om de tegenstander zonder respijt te *blijven* achtervolgen, om te voorkomen dat hij zich zou hergroeperen en daarna overgaan tot een tegenoffensief. Anders was de oorlog misschien al afgelopen *eind 1944*. Indien de opmars nog relatief snel is opgeschoven *naar het noorden*, dan was dat omdat de lanceerbases van V1- en V2-raketten in Frans-Vlaanderen *ten spoedigste* moesten uitgeschakeld worden, want Londen dreigde van de kaart geveegd te worden! Als gevolg hiervan werden wij sneller bevrijd dan was gepland (de verovering van de *intacte* havens van Oostende, Zeebrugge en Antwerpen was dan ook mooi meegenomen!). En voor al die “psychosomatische accumulatie” vonden die ontredderde kerels plots een dolle seksuele uitlaatklep in de bevrijde gebieden, via de uitgelaten horden van “sweet girls” die juichend hun tanks bestormden! Na de bevrijding van “gay Paris” moest een woedende US generaal zijn uiteen gestrooide divisie bijeenscharrelen door het *Bois de Boulogne* te laten uitkammen, terwijl andere legeronderdelen

waren “ondergedoken” in “le quartier de Pigalle” (vlug omgedoopt in “Pig Alley”). Hadden de Duitsers toen een tegenaanval ondernomen ....

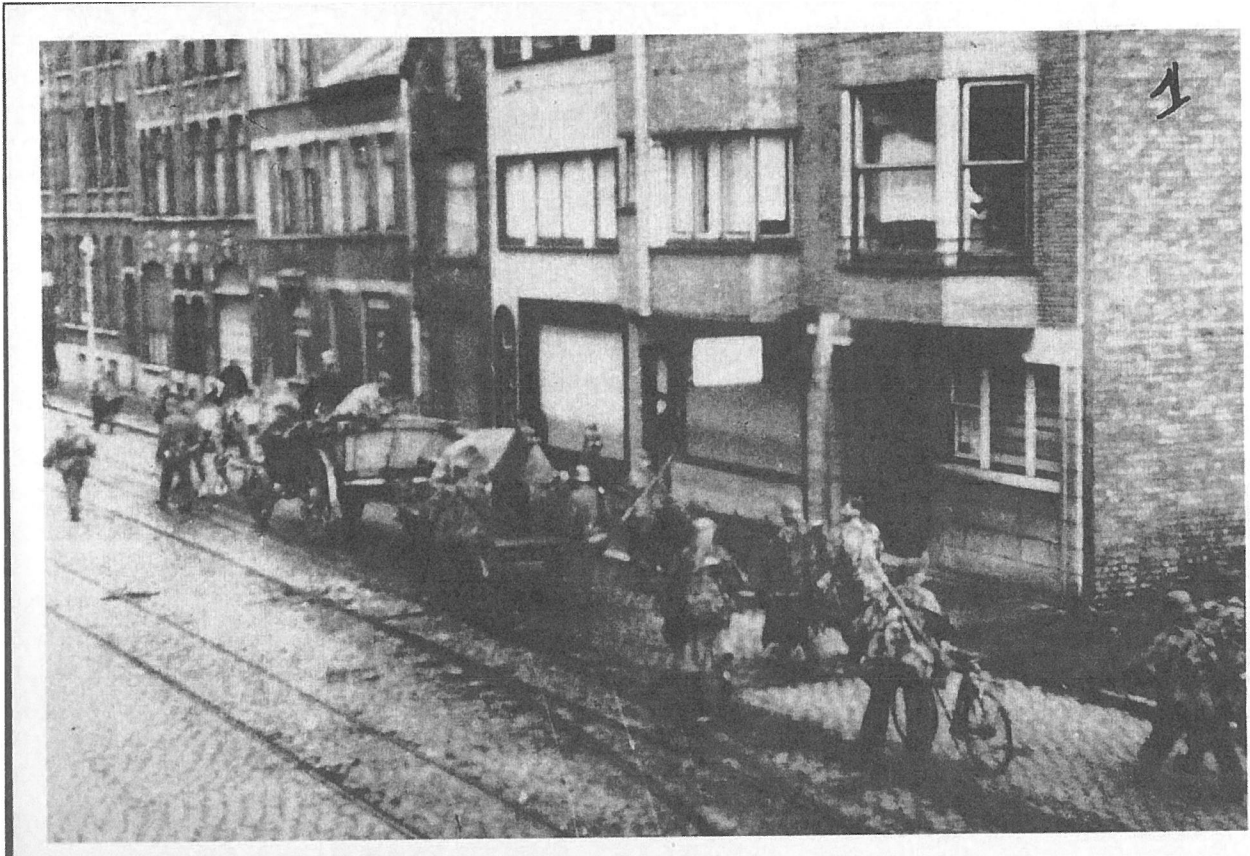
Maar ook de Duitse legerleiding zat in 1944 met zo’n probleem. Er was al vlug een opvallend “kwaliteitsverschil” ontstaan tussen de in “la douce France” gelegerde soldaten en anderzijds de aan het Oostfront ingeschakelde troepen, nog verergerd door overplaatsing van “weerbare” mannen naar het Oosten en hun vervanging door *Ostbataillone*, *Magenbataillone* en andere “Ersatzbataillone”. Vandaar dan ook het nu in allerijl onttrekken van elite-eenheden aan het Oostfront. In Franse dorpen (zoals Oradour!) werden die frontsoldaten (waaronder veel SS-ers!) bij hun doortocht voor de bevolking een beproeving en soms een helse verschrikking, des te meer daar zij voordien reeds niet alleen aan maar ook *achter het Oostfront* nogal wat hadden uitgespookt! Een veteraan vertelde hierover : “Man kann fragen, wie normale junge Männer massenhaft Menschen töten konnten. Mit den Erschiessungskommandos entstand im Osten ein *System der Verrohung*, das Soldaten dazu brachte, sich rasch an die Gräuel zu gewöhnen” (6). Deze “colonnes infernales” hebben in 1944 een ontsteltenis teweeggebracht die in Frankrijk nog lang is blijven nahangen omdat dit toen zo onvoorstelbaar was! Historica Sybille Steinbacher heeft over al die SS uitspattingen volgende verklaring : “Die Ermordung der angeblich “Minderwertigen” habe der eigenen Zukunft im Osten gedient und sei sonst “ideologisch gerechtfertigt”, ...aber schliesslich *auch im Westen*, im Partisanenkrieg. Und der häusliche Frieden stand zum Alltag der SS-Leute nicht im Widerspruch. Vielmehr habe es *das Toten befördert*. Denn die SS-Leute hätten so die nötige *psychische Stabilität* erhalten!” (7).

De *maquisards* sloegen genadeloos terug onder de kreet “On ne donne pas de quartier!”, en dit gold zowel voor achtergebleven Duitsers als voor “les collabos”. Bij de bevrijding had men de grootste moeite om het lynchen van opgejaagde Duitsers te verhinderen. “La douce France” was nu “la France guerrière” geworden, één en al woede en wraakzucht ! Een Britse officier dacht : “Atrocities of war might trigger repugnance and fear, but they *also* had an *appeal* to a large number of young antifascists who thrilled at the chance to establish a free Europe and a brand new society. They were scruffy freedom fighters, advancing in front of, behind or among allied ground forces and *gaining prominence* in their anti-Nazi cause” (8). Om die maatschappelijke tweespalt te kunnen wegwerken en nationaal de rangen weer aaneen te sluiten, werd in Frankrijk *al in een vroeg stadium* een algemene amnestie ingevoerd, ... in scherp contrast met België (geen amnestie, ...en het is hiervoor nu ook wel te laat geworden!).

De verhalen over de bevrijding hebben als vanzelfsprekend volop de focus gericht op hen die werden bevrijd, en in mindere mate (en dan nog veeleer oppervlakkig) op onze bevrijders ...en vrijwel niet op hun tegenstanders. Nochtans waren zij, hoe dan ook, *allen* “acteurs” in *hetzelfde* drama. Met deze beknopte inleiding wordt hier dan toch een poging gedaan om hierover alvast de *nodige* (en enigszins volledige) *achtergrondinformatie* te verschaffen.

* * * * *

In Oostende is een *unieke foto* van een dergelijke *Duitse achterhoede* bewaard gebleven. Wie deze foto heeft genomen, bracht ongetwijfeld zijn leven in gevaar, want zo’n achterhoede was “trigger-happy” en schoot op al wat bewoog of verdacht leek. Die foto is blijkbaar genomen vanuit een bovenverdieping van een huis aan de Nieuwpoort steenweg, tegenover het huis van dokter Seuryneck. Die huizenrij in de typische stijl van de jaren dertig bestaat nog (in Oostende eerder uitzonderlijk!). Men ziet een goed gewapende eenheid zich terugtrekken in de richting van *Petit Paris*. Ze zien er niet meer zo krijgshaftig uit, maar ze waren nog steeds gevaarlijk en agressief, zelfs al trokken zij enkel nog verder met paard en kar, per fiets of gewoon te voet. Je ziet dan ook nergens op de foto ook maar één voorbijganger en ook niemand achter het raam. Het is precies alsof er in een uitgestorven Oostende enkel nog wat Duitsers waren.

Oostende Nieuwpoortsesteenweg: een achterhoede trekt zich terug, richting *Petit Paris*

Nieuwpoortsesteenweg: eerste Canadese tanks, eerste toeschouwers en Belgische vlaggen

Het uur van de bevrijding

Maar op de zeer kort daarna genomen foto zie je *op diezelfde locatie* een heel ander beeld. De eerste tanks en pantserwagens van de Canadezen trekken Oostende binnen via de Nieuwpoort steenweg, langs diezelfde weg waarlangs in 1918, 26 jaar vroeger en eveneens na vier jaar bezetting, Belgische militairen Oostende kwamen bevrijden (of “l’histoire se répète”). Plots verschijnen reeds een aantal inwoners op straat, nog stijf en onwennig, kennelijk aarzelend en nog niet echt uitgelaten van vreugde. En als bij toverslag zie je voor het eerst sedert vier lange en bange jaren opnieuw overal Belgische vlaggen, de nationale driekleur, jarenlang als het ware weggeborgen in de mottenbollen! Een wel zeer scherp contrast met de voorgaande foto!

De rest van het verhaal kan eigenlijk enkel worden weergegeven *via het beeld*, een grandioos *beeldverhaal* over een dolle menigte, uitzinnig van blijdschap om de bevrijding, de dierbare verlossing, de herwonnen vrijheid, één en al “vrijheid, blijheid!!!”. Vandaar, uitzonderlijk in deze vervolgserie, hierover weinig proza doch anderzijds een reeks foto’s die (zij het niet altijd even scherp) een uniek en *indringend beeld* weergeven van wat zich toen in de straten van Oostende heeft afgespeeld. Want wat geen pen of PC echt kan beschrijven, dat zeggen deze foto’s zeker en vast overduidelijk !!

Op de volgende foto nadert een Canadese tank “Petit Paris” ter hoogte van café “Le Châtelet”. De toeschouwers beginnen al te wuiven maar houden zich nog op afstand. Op de voorgrond zwaait een kind met een vlaggetje. Een pantserwagen wordt stormenderhand overrompeld en beladen met een kluwen van uitgelaten Oostendenaars. Daarna begint de “blijde intocht” in de richting van de Alfons Pieterslaan, te midden van een uitzinnige menigte! Vooraan rijden de tanks, minder beladen dan de pantserwagens omdat enkel vermete knapen het wagen om op die stalen monsters te springen. Daarna kon de feestvreugde niet meer stuk, ook al poogden de wegtrekkende Duitsers nog de pret te bederven door het opblazen van de marinebasis, een geweldige knal, quasi een aardbeving, met neervallende dakpannen en enorm veel glasschade. Te midden van al die uitgelatenheid en dat laatste krijgsumroer is het een rustpunt wanneer je op een heel andere foto James Ensor ziet, rustig en ontspannen in gesprek met Canadese soldaten. Zou hij hierbij gedacht hebben aan zijn meesterwerk “De blijde intocht van Christus in Brussel”?? Een ander sfeerbeeld biedt boekhandelaar Corman in de Adolf Buylstraat, met in het uitstalraam al dadelijk stapels voorheen “verboden lectuur”, ...en met een verwijzing “Zie Madridstraat, de dagbladen onder de bezetting gepubliceerd door Elleboudt en consoorten”.

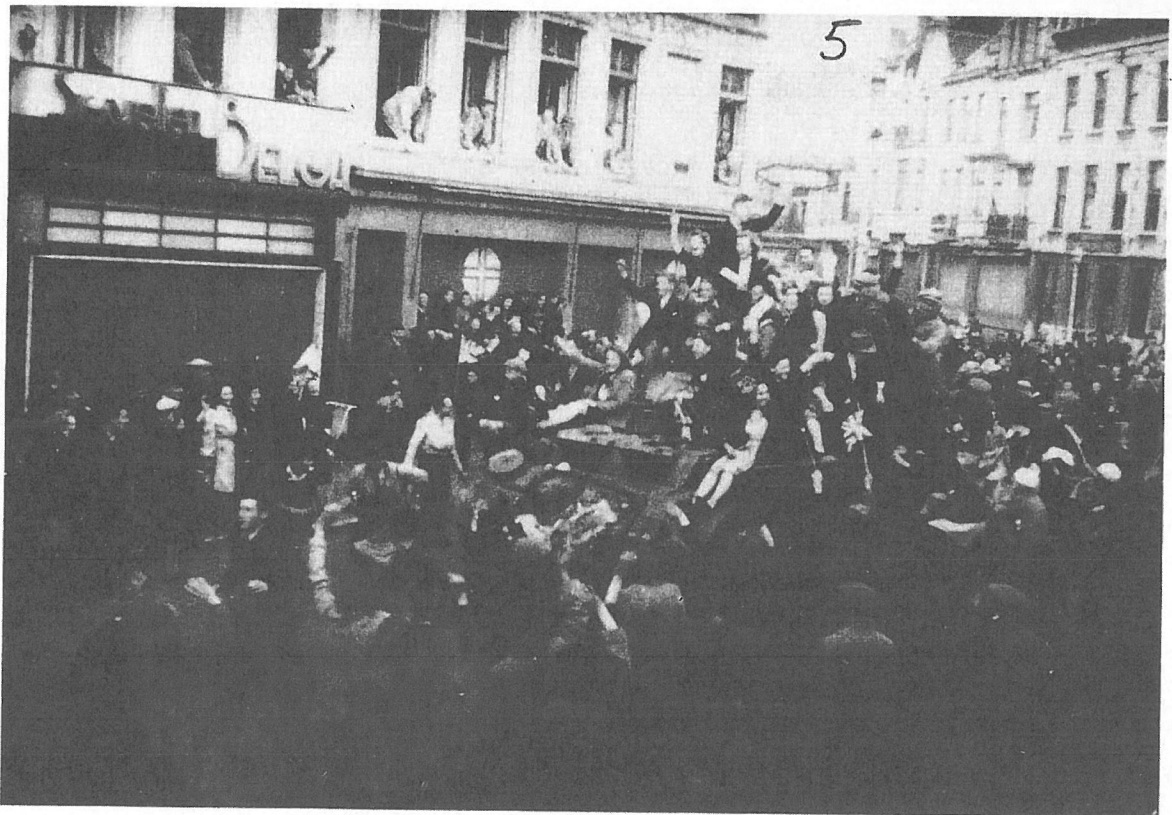
Het kruispunt aan de voordien reeds historische herberg “Petit Paris” (intussen helaas zaliger gedachtenis...) vormde het decor en het centraal verzamelpunt van een doldrieste menigte die juichend kwam toegestroomd, met huilende vrouwen, met toeters en bellen, onder handgeklap en het zingen van “It’s a long way to Tipperary!”, reeds sedert de Grote Oorlog overbekend. Wie de woorden nog niet kende, zong maar iets van “lala lala lalala LALA!!!”. Omdat ik de “geheime” Engelse taal thuis (met “The Girls’ Own Book”) stiekem had “mee gevolgd”, kende ik die vaak herhaalde tekst reeds ongeveer (mijn alzo nog zeer beknopte kennis van het Engels zou mij nu weldra goed van pas komen!). Ik was dan ook echt “gepakt” toen ik voor het eerst op straat (en dan nog luidkeels!) dit meeslepend en ontroerend lied hoorde zingen :

“It’s a long way to Tipperary, it’s a long way to go.
It’s a long way to Tipperary, to the sweetest girl I know.
Goodbye Piccadilly, farewell Leicester Square!
It’s a long, long way to Tipperary, but my heart is right there!”

Café "Le Châtelet": Canadezen naderen *Petit Paris*

Mensenkluwen op een Canadese Pantserwagen
2016-150

Kruispunt Petit Paris: “blijde intocht” via Alfons Pieterslaan

Canadese tanks bij het huidige Canadaplein

Ensor in gesprek met Canadese soldaten

Als je al die gillende vrouwen op en omheen de pantserwagens zag cirkelen, dan dacht je meteen aan “the long way ...to the sweetest girl I know”. Gelukkig zaten onze bevrijders nog *in* hun tank, want indien ze het gewaagd hadden om even *uit* te stappen, dan zouden de gevolgen onvoorspelbaar geweest zijn! In sommige culturen zijn vreugdedansen op straat (al dan niet “significant”) blijkbaar nogal gebruikelijk, maar hier bij ons was zo’n spontane uitbarsting van uitzinnige feestvreugde dan toch opzienbarend! “But my heart is right there!”

Zelf stond ik wat verder, op de hoek van de Alfons Pieterslaan en de Veldstraat, “strategisch” opgesteld op het bordes van café “Pelikaan”. Mijn grootmoeder had uit haar naaikoffer een Belgisch lint getoverd om een *cocarde* te maken die op mijn kraag werd gespeld, terwijl mij een vlaggetje in de hand werd geduwd met als opdracht “En zorg da je moar goed zwoaait naor d’Iengelsche!” (we wisten toen nog niet dadelijk dat onze bevrijders geen Britten maar Canadezen waren). Ik keek gefascineerd en betoverd naar “Petit Paris”, fel onder de indruk van het hels rumoer dat daar na die gespannen stilte plots opsteeg. Naast mij hoorde ik zeggen “de soupape is d’er uut gevloogen!”. Ja inderdaad, “nao vier jaor lang vuusten in je zak maaken...”. En als je goed toekeek in de *andere* richting, dan zag je daar een eind verder de allerlaatste Duitsers ijlings wegtrekken uit het stadscentrum. Dit was een hallucinant beeld, een uniek tijdsmoment dat Oostendenaars ongetwijfeld voor altijd is bijgebleven. Vaag en onbewust hadden allen wel degelijk het gevoel : *hier* wordt geschiedenis geschreven!

Wij kinderen hadden geen idee van wat er echt aan het gebeuren was, maar we beseften wel dat we ooggetuigen waren van “iets” uitzonderlijks, iets dat we *nooit* nog zouden meemaken! Als vooruitziende en ervaren “biehoalders” hadden we al een vermoeden dat, met de komst van die soldaten, een “goudmijntje” van lekkernijen, “hebbedingen” en versnaperingen zich zou openen als een “Sesam open u”! Maar wij hadden niet het gevoel dat *ook wij* “bevrijd” werden, vermits straatjongens een voor een kind uitzonderlijke vrijheid hadden gekend en volop ervan hadden genoten! De volwassenen kenden *individueel* hun “kleine oorlog” (...en onvrijheid), terwijl wij kinderen *collectief*, vrank en vrij en vaak via “bendevorming” *onze eigen* “kleine oorlog” hebben beleefd, *totaal anders* als bij “de groote mensen”.

“It’s a long way to Tipperary!” Het was inderdaad een lange weg geweest, zowel voor de bevrijden als voor de bevrijders. Gedurende vier eindeloze jaren hadden wij reikhalzend naar elkaar uitgekeken, ongeduldig en vurig verlangend naar het uur van de bevrijding, met als enige communicatie en bindmiddel de BBC en de stem van Jan Moedwil met zijn strijdkreet “En dat is nu niet om te boffen, *maar we zullen ze krijgen*, die moffen!”. Ja, die moffen...

Via de BBC waren wij stiekem ook al vertrouwd met de songs van de razend populaire Vera Lynn. Nu mochten wij die liedjes luid en uit volle borst zingen, tot zelfs op straat! Van “We’ll meet again” via “The white cliffs of Dover” tot “We’ll hang our washing on the Siegfried Line”, wat wij zeer toepasselijk vooral zongen bij het ophangen van de was. Anderzijds werden wij overspoeld met de meeslepende jazzmuziek van Glenn Miller en consorten. Wij werden in spoedtempo “verengelst” en “veramerikaniseerd” dat het een lieve lust was!

... en het uur van de afrekening

Die knotsgekke bevrijdingsdagen waren onvermijdelijk ook een uitlaatklep voor jarenlang opgekropte volkswoede, die zich wou keren tegen al wie in de collaboratie was verzeild geraakt, tegen al wie had “samengeheuld met de vijand”. Maar *wie* waren die “zwarten”? en (vooral) *waar* waren zij ?? Want de “echte” collaborateurs, die “boter op het hoofd hadden”, waren in het kielzog van het terugtrekkend Duitse leger tijdig vertrokken in de richting van Duitsland. Nogal begrijpelijk, daar zij beseften dat “bevrijding” voor hen een “bijltjesdag” zou worden, het lang verbeide uur van de afrekening. Wie nog achterbleef, dat was “kleine garnaal” en zij die weinig of vrijwel niet verstrikt

waren in de collaboratie. Bij gebrek aan wat anders, werden zij dan het mikpunt van de volkswroede. Ongetwijfeld werd er - zoals steeds bij dergelijke gelegenheden - hiervan misbruik gemaakt om oude persoonlijke rekeningen te vereffenen onder het mom van de jacht op "zwarten". Ook Oostende is hieraan niet ontsnapt en ook hier werden daardoor diepe wonden geslagen, met een jarenlange nasleep van haat, wrok en verbittering. *Homo homini lupus ...* Wij kinderen konden maar niet begrijpen hoe het mogelijk was dat, vanuit de woning van "incivieken", meubelen op straat werden gegooid en in de fik gestoken! Wij die thuis een oorveeg kregen bij het minste krasje op een meubel! Wij zagen zelfs een piano naar beneden storten met een klaaglijk gereutel als van een oude tingeltangel. God allemachtig, een prachtige piano!! voor straatkinderen het onbereikbaar symbool van welstand en verfijnde levenskunst! Wat bezielde toch "die groote mensen"??

Dit werd vooral in de hand gewerkt door het plots wegvallen en ontbreken van een behoorlijk functionerend bestuur. De politie stond machteloos en moest zich veelal beperken tot "het doen van de nodige vaststellingen". Er ontstond een *macht- en gezagsvacuüm*, waarvoor de Belgische regering in Londen al gevreesd had ...maar preventief niet veel kon ondernemen. De "Militärverwaltung" werd vervangen door een geallieerd militair bestuur dat vooralsnog kopzorgen had van *militaire* aard. De vijand was nog in de buurt en kon nog hard terugslaan (zoals gebeurd is in december 1944, met het Ardennenoffensief, en reeds in september 1944 bij de luchtlandingsoperatie om Arnhem). Er was ook nog de operatie voor het vrijmaken van de Westerschelde (en de haven van Antwerpen), *met Oostende als uitvalsbasis*. Tevens moest het militair bestuur *dringend* instaan voor voedselvoorziening, steenkoolbevoorrading, herstel van infrastructuur en communicatie, zorgverstrekking, onderdak en huisvesting, repatriëring, opsporingen, ...vrijwel een onmogelijke opdracht! *Ordehandhaving* speelde nog een rol voor zover *militaire* belangen in het gedrang kwamen. Zolang burgers de militairen niet voor de voeten liepen, werd door de M.P.'s meestal niet ingegrepen bij straatrelletjes en manifestaties.

Een opmerkelijke Brit zei hierover: "There were no policemen around. Locals settled their differences with quite some violence. Probably they were also intent on settling old scores. And even after an interval of several months it was still possible that some misfits might be recognized or denounced as some sort of a collaborator, an informer, a renegade or a fellow traveler. And, of course, we had *our own fears and goals*" (9).

Het geallieerd (Brits of Amerikaans) militair bestuur kwam aldus nauwelijks tussenbeide in die "internal civil affairs", zelfs al keek men vol afschuw naar het kaalscheren en publiek vernederen van vrouwen die beschuldigd werden van "horizontale collaboratie" (ook al een "delicaat" thema, waaraan tot dusver weinig historisch onderzoek werd gewijd). Zij vroegen zich af: maar wie zijn *wij*? hoe kunnen *wij* ons voorstellen wat die mensen jarenlang hebben moeten doorstaan en doorbijten? *wij* die *al sedert eeuwen* nooit een invasie of een bezetting hebben moeten meemaken?? Verbazing, onbegrip, onkunde, onwetendheid, schroomvallige terughoudendheid waren dan ook kenmerkend voor de houding van onze bevrijders tegenover die buitensporige uitbarsting van volkswroede en geweldpleging tegen de vermeende laatste restanten van het naziregime. Doch de geallieerden dachten ook: het zal wel koelen zonder blazen. Wat inderdaad ook al vlug het geval was. Want al spoedig moest noodgedwongen weer worden overgegaan "tot de orde van de dag": de dagelijkse kost, kledij en verwarming, werk, gezondheidszorg, kortom: het moeizaam hernemen van een *normaal* leven van alledag, ...maar tevens geconfronteerd met een nog lang aanslepende schaarste-economie. "Moeder, waarom leven wij?", zo vroeg de sociaalbewogen auteur Lode Zielens zich reeds af in 1932.

Oostende was na de bevrijding een vooruitgeschoven basis van de Royal Navy geworden, vooreerst voor de raid naar Walcheren en daarna voor andere "aanvalsobjecten". De Britten zaten in 1944 reeds doorheen hun laatste lichterding, dus kwamen er nog weinig "groentjes" bij ter vervanging van de talloze "casualties of war". Het waren dan ook veelal overlevenden van de genadeloze *battle of the Atlantic*.

In de oorlogsroman "Sunset" beschrijft Douglas Reeman *de essentie* van wat zij in die hel op "the cruel sea" hebben meegemaakt: "Schrille alarmbellen midden in een ijsskoude storm, terwijl ten dode opgeschreven schepen door torpedoaanvallen in brand werden geschoten en ten onder gingen. Maar er was geen gevoel van hulpeloosheid en verslagenheid als ze geconfronteerd werden met de drijvende restanten van een weer in de grond geboord konvooi, met lijken die vlak voor de voorsteven uiteen weken alsof ze op die manier hun eigen schaamtegevoel wilden tonen ... Was je op zee ertoe in staat, grote daden te verrichten? Het onmogelijke deden we direct. Maar wonderen duurden iets langer!". De vreselijke explosie (om onbekende redenen) in het huidige Montgomery-dok op 14 februari 1945, die het leven kostte aan 78 Canadezen, herinnerde eraan - plots en brutaal - dat het noodlot hen bleef achtervolgen. Van heel die oorlog hadden zij nu reeds ruimschoots hun deel gehad! En van wat er onder en in de burgerbevolking zo allemaal omging, daar trokken zij zich niets van aan. Aan de wal zochten zij enkel nog wat vertier en vermaak "for the time being", en dat kon Oostende hun wel in ruime mate aanbieden! *It's a long way to ...*

(wordt vervolgd)

Alle foto's komen uit de collectie André Asseloos

(deze aflevering wordt gesplitst in twee delen – deel 2 volgt in het eerstvolgend nummer)

VERTALING

- (1) Het aanschouwen van zoveel oorlogstoestanden heeft me realistischer en pragmatischer gemaakt omtrent al wat in oorlog raakt en wat er nadien weer uit komt. En ook over de vraag wie nu eigenlijk de slachtoffers zijn, en dat zijn doorgaans niet de strijdende partijen.
- (2) Ja, dat was de absurde kant van de "Gröfa" – de Grootste Veldheer aller Tijden! Hij veroordeelde de generaals tot een totaal gebrek aan verbeeldingskracht! In plaats van samen de nodige maatregelen en resp. strategieën uit te denken en uit te voeren, bleef er helaas niets anders meer over, dan zich stuurloos te verweren tegen de ondergang. Een inkapseling en een tragische misvatting! Vanzelfsprekend was het probleem dat na een onderhandelde vrede een verwijdering van Hitler niet uitgesloten was. Maar dat kwam bij hem niet ter sprake! Dus dan maar doorbijten en standhouden! Toch hebben de strijdkrachten die zinloze taken met veel toewijding op zich genomen. Des te meer verbluffend daar zij in hun plichtsbetrachting gans bovenaan stonden, maar qua medezeggenschap helemaal onderaan.
- (3) En van boven kreeg je steeds opnieuw de leugens en de waanbeelden van de nazi's, de zelfbegoocheling van de eindoverwinning. Ja, dat is het, wat berusting oplevert. De energie, nodig voor inzicht en ook voor woede, werd doeltreffend omgeleid. Het kon enkel leiden tot verstarring. De weg naar de ondergang! - De inkapseling die zo ontstond, de zelfbevestiging, de zelfbespiegeling hebben ertoe geleid dat veel Duitsers hun mening steeds meer in absolute zin formuleerden om alle twijfel de kop in te drukken. En ook vandaag zijn er nog heel wat die vaak naar simpele waarheden zoeken die hun door anderen worden aangereikt.
- (4) Die zeldzame samenzweerdere namen ten minste het heft in eigen handen, terwijl de beangstigde burgers zich verschansten achter waanvoorstellingen. De Führer beveelt en wij volgen hem! Welke daarvan de gevolgen waren, wanneer verzet en moed ontbreekt, dat heeft ons land en volk helaas moeten ondervinden.
- (5) Het was nu in het belang van Groot-Brittannië om onze bondgenoten ertoe te bewegen, zoveel mogelijk gevechtsoperaties op zich te nemen. Wij hadden immers reeds ruim ons deel gehad van de oorlogsinspanning en we raakten trouwens doorheen onze militaire mankracht! Maar dit was zeker geen recept voor gebrek aan doeltreffendheid, want wij waren intussen ten aanzien van Duitsland en Japan een naoorlogse eindoplossing aan het voorbereiden.

- (6) Men kan zich afvragen, hoe normale jongelui massaal mensen kunnen doden. Met de doodseskaders ontstond in het Oosten een systeem van verruwing, dat soldaten ertoe bracht om snel gewoon te worden aan al die gruwelen.
- (7) Het uitmoorden van zogenaamde "minderwaardigen" moest dienstig zijn voor de eigen toekomst "in het Oosten" en was aldus "ideologisch gerechtvaardigd", doch uiteindelijk gold dat *ook in het Westen*, in de strijd tegen het verzet. Hun eigen gezellig privéleven stond niet in tegenspraak met hun dagelijks leven als SS-er. Integendeel, het heeft het doden veeleer in de hand gewerkt, want ze behielden alzo het nodige psychisch evenwicht !
- (8) Oorlogsgruwelen mochten al weerzin en vrees verwekken, maar dit had toch een bepaald effect op een groot aantal jonge antifascisten die in opwinding raakten bij de kans die ze nu kregen voor het vestigen van een vrij Europa en een totaal nieuwe maatschappij. Zij waren slonzige vrijheidsstrijders die opereerden voor, achter en omheen de geallieerde grondtroepen en die intussen overal aan gezag wonnen voor hun zaak tegen het nazisme.
- (9) Er was geen politie in de buurt. Met geweldpleging werden plaatselijke geschillen beslecht. Waarschijnlijk had men ook vereffening van oude rekeningen op het oog. En zelfs na verschillende maanden was het nog steeds mogelijk dat pechvogels werden herkend als collaborateur, verklikker, overloper of meeloper. En natuurlijk hadden ook wij onze eigen angsten en doelstellingen.

HEDEENDAAGSE BEELDENE KUNSTENAARS IN OOSTENDE

door Norbert HOSTYN

200. MINNEBO Hubert

Brugge, 1940

Kunstschilder, beeldhouwer, graficus, ontwerper van juwelen; als jonge kunstenaar was hij nog lid van de Kon. Kunstkring Oostende; was leraar aan het H.S.T.I. In Oostende van 1963 tot 1978; was korte tijd lesgever beeldhouwkunst aan de Stedelijke Kunstacademie Oostende; deelname aan project "Met kunst aan tafel" (Oostende, 2004-2005 en 2006-2007); auteur van de sculptuur "Venuskam" aan de gevel van een appartementsgebouw, hoek Van Iseghemlaan/Kapucijnenstraat (zie De Plate 09/257); woont en werkt in Stalhille sedert 1974.

Leerlingen : o.a. Martine Labbeke, Roland Pattyn, Pierre Remaut, Michel Roels

Tentoonstellingen (selectie) :

- 1957, Oostende, Taptoe
- 1961, Oostende, Toulouse-Lautrec
- 1965, Oostende, Inno-Decor
- 1966, Oostende, Galerie Forum (groepstentoonstelling)
- 1969, Oostende, Galerie Forum (groepstentoonstelling)
- 1985, Oostende, Casino-Kursaal
- 2008, Oostende, Venetiaanse Gaanderijen
- 2015, Oostende, Galerie Papillon

Verzamelingen :

Oostende, Mu.ZEE (ex verz. M.S.K.O.)
Zeemanstehuis Godtschalck (voortuin)

Literatuur :

F. Bonneure, Hubert Minnebo, Tielt, 1988.